

lye a temetési szertartások levezetéséhez. Sok esetben megtörténik az, hogy unitárius lelkészt kérnek föl olyan temetés elvégzésére, amelyben kikötik, hogy Isten nevére vagy bármilyen vallási hagyományra utalás ne történjék. Az elhunyt kedvenc énekét játsszák a temetés alkalmával, ami sok esetben világi ének. Nagyon népszerű Frank Sinatra *I did it my way* című dala, ami csak egy példa, hogy milyen éneket használnak a temetésen. Bár erdélyi kontextusunkból szemlélve a világi énekek temetési szertartásba emelése szokatlan, Magyarországon már nem ismeretlen. A társszerkesztésű temetésben előtérbe kerül a kreativitás: a lelkész és a családtagok megpróbálják a szertartásba bevinni azt, ami az elhunyt személy életének a lényege. E személyesség révén a sok gyászoló képessé válik a gyász megélésére, mivel aktívan eljátszák, megjelenítik az élet nagy drámáját. Így értelmezi tehát a szerző a temetést drámajátékként.

Az V. fejezetben megtörténik az angol és az erdélyi magyar temetési kontextus összehasonlítása, majd a VI. fejezet tartalmazza a szerző következtetéseit. A könyv végén olvasható a doktori szigorlat vezetőinek véleménye.

E hiánypótló jellegű munkát a Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete jelentette meg Elekes Botond felelős szerkesztésében és Simó Márton szerkesztésében. Az ihletett könyvborító Jánosi Andreát dicséri, a könyv szaklektorai dr. Rezi Elek és dr. Keszeg Vilmos voltak. A könyvet a gyergyószentmiklósi Mark House Kft. nyomtatta, a nyomdai előkészítést Csáki Ferenc, a korrektúrát P. Buzogány Árpád és Oláh István végezte.

Gratulálunk a szerzőnek, örvendünk, hogy teológiai irodalmunk egy ilyen ritkán kutatott téma feldolgozásával gazdagodott!

Koppándi Botond Péter

Thomas G. LONG, *Preaching From Memory to Hope* (Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2009), 150 pp

A tisztelt olvasóban egyből az a kérdés merülhet fel, hogy vajon miért kell egy tizenegy évvel ezelőtt megjelent könyvre most föl hívni a figyelmet. A legegyszerűbb válasz erre az, hogy azért, mert a könyvbe foglalt gondolatok mostanság lettek időszerűek idehaza! Mert igaz ugyan, hogy 2009 óta vi-

szonylag sok idő telt el, de az is igaz, hogy a homiletika mezején az Egyesült Államokban a 2000-es évek elején/derékán felvetett kérdések – érzésem szerint – most lettek a mi kérdéseink.

Milyen kérdésekre gondolok? – Például ilyenekre: a 21. században milyen prédikációs formával lehetne a

keresztény evangéliumot a leghatékonyabban kommunikálni? Milyen tartalom éri el a mai hallgatók ingerküszöbét? Hatékony-e még a klasszikus szószéki nyelvezet, vagy esetleg „teológiai nyelvújításra” van szükségünk ahhoz, hogy megértsenek minket? Hogyan szólítjuk meg azokat, akik valamiért úgy érzik: az egyház leragadt egy régebbi évszázadban, és máshol kell keresni az élet nagy kérdéseire a választ? Stb. Ezek olyan szakmai kérdések, amelyekre a homiletika legnagyobb szaktekintélyei már a 70-es évek óta keresik a válaszokat, így hát az ő tapasztalatuk segítségével nekünk ma talán könnyebb lenne eligazodni.

Thomas Long professzor könyve ugyanis ilyen és ezekhez hasonló kérdéseket tárgyal. A professzorról érdemes tudni, hogy ő ma – elfogult véleményem szerint – a kortárs homiletika egyik legnagyobb szakértője, kiváló prédikátor, nagyszerű előadó, aki sok évtizednyi tanítás és prédikálás után, a legrangosabb gyülekezetek vendégszónokaként, a legnívósabb szakmai konferenciák díszelőadjaként bukkan fel az Egyesült Államok különböző helyszínein. Presbiteriánus, tehát szabadelvű református lelkész, aki a Columbia Theological Seminaryban, a Princetownon és az atlantai Emory Universityn tanított, közel húsz könyv szerzője. Magyarul eddig egy könyve jelent meg, *A prédikálás tanúbizonyága* címmel, az Exit Kiadónál 2019-ben, és ha lenne még könyv, amit érdemes lenne

lefordítani, az éppen a szóban forgó, a *Preaching From Memory to Hope*, ami talán *Az emlékezetből reménységet prédikálni* címet viselhetné.

A könyv öt fejezetből áll. Ebből az 1., a 2. és az 5. fejezet tulajdonképpen a Long professzor által 2006-ban tartott ún. Lyman Beecher-előadásokat tartalmazza, illetve a 3. és 4. fejezet két olyan esszét, ami az egyházban megjelenő ún. „neognosztikus” irányzat megjelenéséről, kritikájáról, illetve a hozzájuk való keresztény viszonyulásról szól. A Lyman Beecher-előadásról tudni kell, hogy ez a szakma csúcsa, „a prédikátorok Mount Everestje”, ahogy maga Long nevezi. 1871-ben alapították a Yale Egyetemen, egy Lyman Beecher nevű lelkész emlékére, és azóta minden évben a legkiválóbb prédikátorok és előadók kapnak arra lehetőséget, hogy reflektáljanak koruk legégetőbb homiletikai kérdéseire.¹

A könyvnek már az előszava is érdekesítő Long – a narratív prédikálást mintegy bevezetendő – nagyszerű humorral meséli el, hogy mennyire hálás a Yale Egyetemnek, merthogy egykori diákjuk, bizonyos Joseph Twitchell, aki később lelkész lett, az amerikai polgárháborúban megmen-

¹ A Lyman Beecher-előadásokról bővebben lásd itt: <https://www.library.yale.edu/div/beecher.html>. Az utóbbi évek előadásai a Yale Divinity School YouTube-csatornáján is megnézhetők, lásd: <https://www.youtube.com/channel/UCj95By0lfnH8OBWwSATCw>. Mindkettő megnyitva 2020. április 23-án.

tette egy bizonyos William Moffatt Grier életét, aki ... Long professzor dédnagyapja volt. Ezután következik egy bevezető, ahol a 2000-es évek amerikai prédikálását elemző rövid eszmefuttatás végén a szerző megfogalmazza a könyv megírásának célját, nevezetesen azt, hogy „ezzel a könyvvel remélem, hogy némi nyugalmat hozok a viharok közepette”. Megnyugtatósképpen mondja, hogy már voltunk hasonló helyzetben, és a legjobb, ha a Prédikátor könyvére hagyatkozunk, miszerint nincsen új a nap alatt (Préd 1,9). A vihar azzal kezdődött – mondja –, hogy az utóbbi ötven esztendő domináns felfogása, amit „a prédikátor mint történetmondó, mesélő” metafora fejezett ki, kezdett elhalványulni. Az addig biztosnak hitt struktúra hirtelen meggyengült, a lelkészek önbizalma megcsappant, és sokan arra jöttek rá, hogy prédikálásuk kiüresedett. Az egykor „mániának” számító „narratív prédikálás” kezdett megfáradni, a technikai fejlődés nyomán sokan kísérletezgetni kezdtek az új technológiákkal (videóklippek, projektorok), új stílusokkal (megbeszélés, dialógus), új előadási formákkal (körbejárni a templomot), új öltözetben (farmernadrág, hawaii ing) stb., és a lelkészek jó része elbizonytalanodott, hogy vajon jó úton jár-e. Megnyugtatóan írja: „A könyvben a prédikálás bátor és örömteli megközelítéséért állok ki, azért a prédikálásért, amely teljes erejével áll ki ebben a kulturális orkánban, nem félve

a vihartól, azért a prédikálásért, amely szeretetteljesen tudja elmondani Isten népének történetét, bátran hirdetve azt, amit Isten tesz közöttünk. [...] Olyan prédikálásért szállok síkra, amely tisztán és magabiztosan hirdeti Isten múltját, jelenét és jövőjét egy spirituálisan zavart korban.”

Az 1. fejezet *A narratív prédikálás kockázata és ereje* címet viseli. Ő saját magát is narratív prédikátornak tartja. Elmeséli azt az esetet, amikor egy éven át tantermi illusztrációként használt prédikációt a diákjai fanyalogva fogadtak – túl sok benne a történet! – mondták, és ezzel világossá vált számára, hogy egy más nemzedék már más képpen hallgatja a prédikációt, mint azok, akik az elmúlt években ezt meseterműnek tartották. Ideje tehát átgondolni, hogy valóban leáldozott-e a narratív prédikációk korszakának, és valami újat kell-e kitalálni? – Nagyon izgalmas, ahogy végigvezeti azt az elméletét, ami szerint a prédikálás különböző korszakai a valamikor Augustinus által megfogalmazottak alapján alakultak. Augustinus mondta a *De doctrina christianában*, az első homiletikai tankegyetben, hogy a prédikáció célja: „tanítani, gyönyörködtetni és meggyőzni”. A Cicerótól kölcsönzött mondatot a prédikálásra a következő módon alkalmazza: szerinte meg kell tanítani az evangélium tartalmát úgy, hogy megindítsa a képzelőerőt, és lánggra lobbantsa a szíveket. Ha gyönyörködtetve tanítjuk, akkor majd meggyőző lesz,

azaz megmutatja, hogy miképpen lehet etikusan élni a földön. Bár Augustinus az egyéni prédikáció célját fogalmazta meg – mondja Long – akaratlanul is a prédikálás történetének időszakait írta le! Ennek alapján a 20. század közepén az embereket jól tanították, de nem lelkesítette őket a keresztény tanítás, így egy idő után unatkozni kezdtek. Ekkor jött, „mint a Halley-üstökös”, a narratív prédikálás. Az embereknek elege volt a didaktikus prédikációkból. David Reynolds történész szerint az amerikai szószékeken háromszor lett divat a narratív prédikálás: először a kora 19. században, amikor a metodista evangélikusok és déli fekete prédikátorok jöttek a puritánok után. Ez eljutott New Englandbe, és „még a bostoni unitáriusok is kísérleteztek vele, persze egy csiszoltabb és irodalmibb formában”. A második a 19. század végén Phillip Brooks, Henry Ward Beecher, Moody vezetésével: e humanista prédikátorok Emersonnal vallották, hogy az ember élete maga is vallásos szöveg lehet, és erről történeteket mondani azt jelenti, hogy tulajdonképpen „szent narratívákat” mondanak.

A narratív prédikálás fénykora a 70-es évektől kezdődött, hiszen ekkor léptek színre olyan szakemberek, mint Edmund Steimle, Frederick Buechner, Fred B. Craddock, James Forbes, Barbara Brown Taylor stb., akik alapos exegetikai munkájukkal, finom humorukkal, megragadó képeikkel és megmozgató történeteikkel „úgy robban-

tak be az amerikai szószékekre, mint a Beatles a slágerlistákra”. Long szerint az elmúlt néhány évtizedben ők voltak a legavatottabb prédikátorok, és a narratív prédikálás is fénykorát élte. Természetesen kezdetektől fogva voltak kritikusaik, akik – attól függően, hogy milyen egyházi háttérrel érkeztek – megfogalmazták a saját aggályaikat. Pl. „jobbról” az a kritika, hogy „a sztorik” szórakoztathatják a kórust, de nem építik az egyházat; „középről” az a kifogás, hogy nem tanítanak eléggé, merthogy nem minden történet tanító jellegű; „balról” az az etikai kifogás merül fel, hogy hatalmi kérdéssé válik, ha azt feltételezzük, hogy mindenki egyformán tapasztalja meg a történeteket stb. Ezeket Long részletesen ismerteti, de a végén kifejti, hogy bár egyik kritika sem győzte meg, mégis gondolkodásra készteti. Meggyőző az az érvelésük, hogy már nem élünk olyan korban, amikor mindenki csak a történetek ébresztő hatására vár, de az is, hogy nem szabad teljesen felhagyni a történetmondással, hanem teológiailag okosabban és etikusabban kell azokat használni!

Valóban, ma többféle hangon kell megszólalni: a keresztény prédikálás ereje nemcsak a narratív szövegekből, elbeszélésekből, történetekből fakad, hanem szükség van a magyarázásra, a tanításra, a lelkesítésre, a rábírásra, a vallomásra, az elgondolkodtatásra, a szembesítésre – tehát megannyi retorikai eszközre!

Ez a fejezet a könyv számunkra egyik legfontosabb része lehet, amennyiben az itt olvashatókat a jelenlegi helyzetünkre alkalmazva reflexíven olvassuk, azon morfondírozva, hogy vajon milyen kommunikációs és retorikai eszközeink vannak, hogy most, e 21. századi és éppen karanténidőszakban hirdethessük az evangéliumot! Nagyon elgondolkodtató, ahogyan Long a prédikálás különböző korszakait érzékelteti, és ennek alapján is mérlegelhetjük: vajon mi hol állunk, mi lenne a legalkalmasabb homiletikai forma, amivel az üzenetünk célba ér stb. Véleményem szerint most nálunk van az az időszak, amikor a didaktikus, kioktató, „magasról szóló”, mindig az értelmet megcélzó prédikációkat narratív, elbeszélő, az embert értelmileg, de érzelmileg és akaratilag is megszólító, erőteljes bibliai és mindennapi történetek segítségével kell megszólítani úgy, hogy ezek a keresztény élet nagy kérdéseivel szembesítsék a hallgatót, és lehetőséget adjanak számukra valamilyen válaszra. Long figyelmeztetése nagyon időszerű mifelénk is: „Mivel a szószéki történetmondás a keresztény élet főpróbája, ez azt jelenti, hogy etikailag felelőtlenség előre gyártott, leegyszerűsített történeteket mondani, amelyek elszívják a való élet erkölcsi és teológiai mélységeit. A moralizáló, könnyed, konfliktusmentes »papi sztorik« valójában gyalázatos hazugságok a keresztény élettel kapcsolatosan!” Megnyugtatónkra hozzátesszi: addig

is a „megszelídült, újragondolt, teológiaiailag körültekintőbb, biblikusan elkötelezett narratív prédikálási forma tovább él. Az fogja meghatározni jogsultságát, hogy az egyházat táplálja-e.”

A második fejezet a frappáns *No news is bad news – Ha nincs hír, akkor az rossz hír: Isten, jelen időben* címet viseli. Abból indul ki, hogy nagyon sok prédikációból pontosan az hiányzik, ami a létjogosultságát adja: az evangélium hirdetése. Síkra száll amellet, hogy ne életvezetésről és problémamegoldásmentről szóljanak a prédikációk, ne gúgye lelki tanácsadás hangozzék el a szószékről, hanem az evangélium hirdetése legyen a fő cél, a mindennapok egzisztenciális kérdéseinek fényében! Ha a prédikációban nincs „hír”, ha nem történik semmi, ha nincs benne Isten, akkor nem jó, akkor nem is prédikáció! Teológiai hallgatók és lelkészek számára megjegyzendő mondatokban mondja el feladatainkat: „Isten munkálkodását a világban meglátni és ezt a prédikációban megnevezni ajándék, és nem eredmény. Imádság és a Szentírások várakozással telített tanulmányozása közben történhet meg mindez. [...] Isten jelenvalósága a prédikációban nem egy becsomagolásra váró áru, hanem egy olyan esemény, amelyről tanúbizonyságot kell tennünk! [...] Isten vagy jelen van és aktív a prédikálásunkban, vagy pozörök vagyunk és szálnalmas bolondok!” Ezek után Long az exegézis újragondolását javasolja, mégpedig Paul Ricoeur nyo-

mán a mimézis, az utánzás segítségével. Szerinte a lelkésznek az a dolga, hogy a szószéken „kreatívan imitálja” a valóságot. Így az exegézisben ahelyett, hogy egyértelmű analógiákat keressünk az „akkor” és a „most” között, vagy „tanulságokat vonnánk le” a textusból, arra kell törekedni, hogy kimutassuk az isteni cselekvést a textusban. A prédikálás pedig arra törekedjék – mondja –, hogy Isten cselekedetét felfedezze a textusban, és kreatívan ezt utánozza, mesélje el és majd hirdesse a prédikációban.

A 3. fejezet a *Nasty Suspicions, Conspiracy Theories and the Return of Gnosticism – Gonosz gyanakvások, összeesküvés-elméletek és a gnoszticizmus visszatérése* címet viseli. Alapállása az, hogy a mai, jól informált, felvilágosult emberek sokszor túl sekélynek érzik prédikálásunkat. Ezek az emberek nemcsak a templomból szerzik az információikat, mert sokat és jó könyveket olvasnak. Kérdések merülnek fel bennük, válaszokat keresnek, és ha „szacharinos prédikációkkal” etetik őket, akkor természetes, hogy máshová mennek. Ezek az emberek medítálnak, lelkigyakorlatokat végeznek, Elaine Pagels, Karen Armstrong, Marcus Borg írásait olvassák, akik kiváló kommunikátorok, és szembenéznek a „nagy problémákkal”, nem úgy, mint a legtöbb lelkész, aki megelégszik az „Isten feltétel nélkül szeret téged”-szerű szlogenekkel. Long azt mondja, hogy „új gnosztikusokkal” állunk szemben,

hasonlóan az i. sz. 1–3. században meglévő vallási irányzatot követőkhöz, akik azt vallották, hogy az ember igazi szellemiségére vonatkozóan üdvözítő tudás birtokában vannak. Mai utódaik végül is szimpatikusak: intelligens hitet keresnek, válaszokat kérdéseikre, azt, amit tulajdonképpen egy keresztény ember is akar. Long így jellemzi őket: meggyőződésük, hogy az emberiséget a tudás, a „gnózis” válthatja meg; nem hisznek a testté levésben; a belső spiritualitásukra koncentrálnak; a spirituális jelen foglalkoztatja őket, nem az eszkatológikus jövő. Kissé mintha amerikai unitárius testvéreink jelennének meg előttünk, akikről hasonlókát mondunk, és akik ugyanígy, arra inspirálnak, hogy értelmesen beszéljünk a mi hagyományos kereszténységünkről!

A negyedik fejezet címe: *Meeting Marcus J. Borg Again for the First Time*. Ez egyértelmű utalás a történeti Jézuskutatás nagy egyéniségének, Marcus J. Borgnak a *Meeting Jesus Again for the First Time* című könyvére. A fejezetben Long folytatja az előző fejezetben megrajzolt „neognosztikusokkal” kapcsolatos nézeteinek kifejtését. Borg erre nagyszerű lehetőséget nyújt! Miután alaposan kifejti Borgnak a Jézussal kapcsolatos felfogását, és megfogalmazza a vele kapcsolatos kritikai észrevételeit is, arra a következtetésre jut, hogy szerinte az ilyen kiváló és más-ként gondolkodók írásaira két típusú válasz lehetséges: 1. Komolyan kell

venni őket, és tudomásul kell venni: a prédikálás a jelenkori miliőben a hitközi párbeszéd egyik formája lehet – lásd Pál Athénban. Szerinte ugyanazt kell tennünk, mint Pál apostol, aki a mienkhez hasonló kulturális helyzetben volt: volt egy hirdetendő evangéliuma és a hallgatóság által nem ismert nyelvezete, a zsidó apokaliptika, olyan embereknek kellett beszélnie, akiket a hellenizmus formált. Erre mit tett? – Például az Areopágoszon nagyszerű retorikai bravúrral tanította a keresztény hit alapjait. Long szerint nekünk is ezt kell tenni. 2. A prédikálásnak túl kell lépni a könnyed sztorikon és a vállveregetéseken, és szembe kell néznie a sekély spiritualitással, „meg kell tanítania az evangélium nyelvtanát”. A keresztény dogmatikát nem szabad a teológiai intézetek termeiben hagyni, hanem ki kell lépni vele a közterekre. „Vissza kell szereznünk legfőbb szerepünket: mi vagyunk a keresztény hit szószéki tanítói.” Hirdetni kell az evangéliumot, párbeszédet kell kezdeményezni a világgal, vitába elegyedni, megtalálni a közös szót, megmagyarázni a hittételeket, megvédeni a meggyőződéseket, barátkozni, megtérésre buzdítani a hitközösségen belül és kívül is, elmondani a saját történetünket, és gyakorolni az idegenek iránti vendégszeretetet!”

Az ötödik, záró fejezet tartalma is elhangzott a Lyman Beecher-előadásokon. Címe *Preaching in the Future-Perfect Tense: Eschatology and Procla-*

mation – Befejezett jövő időben prédikálni: Eszkatológia és kijelentés. Az a kiindulópontja, hogy a mai mainstream szószékeken alig hangzik el a prédikáció a „végső dolgokról”, és bár a bibliai apokaliptika elég színes, ezek főleg a szekták számára jelentenek fogódzót, akik előszeretettel mutatják fel „a vég jeleit” (apropó, vírushelyzet!) Érdekes történettel szemléltet: egy konferencia alkalmával, egy professzornak azt a kérdést tették fel, hogy szerinte milyenek a mai teológiai hallgatók. A válasza ez volt: ügyesek, órákra járnak, keresik, hogy a világban hogy tehetnek jót, szegénykonyhát vezetnek, hajléktalanprogramjuk van. Azonban hozzátette: egy dolog hiányzik belőlük: nincs bennük a megváltás víziója! „És ha nincs meg benned egy elképzelés arról, hogy Isten egyszer majd hogyan fog javítani a teremtett világon, nem tudsz mindennap fölkelni, és egy konyhában levest főzni a szerencsétleneknek, mert ez egyszer csak padlóra küld!”

Ez az elgondolkodtató történet „unitárius füllel” hallgatva is érdekes! A mi szószékeinkről is hiányzik az apokaliptikával foglalkozó tematika, a Jelenések könyve is alig szólal meg, maximum a klasszikussá vált „Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját!” (Jel 2,10). Nekünk is érdekes látni, hogy Long milyen választ ad az eszkatologikus prédikálás kérdésére. Nekünk is mondja: Úgy kell a végső dolgokról prédikálni, hogy tudatosít-

juk: Isten jövőre szóló ígérete a jelenben is valóság! Úgy, hogy tudomásul vesszük: Az Isten gondviselése alatt álló életben az, ami a végsőkben történik, függ attól, amit most teszünk! Illetve: eszkatologikusan prédikálni azt jelenti, hogy megértetjük az emberekkel, hogy a Biblia eszkatologikus és apokaliptikus nyelvezete nem a jövőt jósolja meg, hanem a jelent a reménység fényében mutatja! Szerinte ugyanis a keresztény reménysége „azon az ígéreten alapszik, hogy bármit is hoz a jövő, Isten, még ha sokszor láthatatlanul is, de megváltó módon alakítja az emberi életet, és Krisztusban megelégtétést ad. A keresztény reménység azon a meggyőződésen alapszik, hogy „Isten, aki szeretett és megváltott minket a múltban is, ad nekünk elegendő

kegyelmet, amely elég lesz a jelenhez, és megváltónk lesz ezután is. [...] Az evangélium azt mondja: »Barátaim, van egy jó hírem: Hé, nem kell továbbra is ugyanígy éljünk!«»

Összegzőképpen azt mondhatom, hogy Thomas G. Long könyve rendkívül érdekes, az itthoni helyzetet jól előrevetítő kérdéseket vet fel, és az arra adott válaszok nagyon sok esetben irányt mutatnak. Módszertanát, homiletikai tanácsait a legteljesebb mértékben használni tudjuk! Long könyve nagyszerű szellemi táplálék, inspiráló szakirodalom, amiben megtalálhatjuk égető szakmai kérdéseinkre a remélt válaszokat! Tisztelettel ajánlom mindenkinek, aki prédikálása jobbitásán fáradozik!

Koppándi Botond Péter